

Ks. prof. dr hab. Janusz Bujak
Wydział Teologiczny Uniwersytetu Szczecińskiego

Recenzja rozprawy doktorskiej

Ks. mgr lic. Zachary Swantek

Marriage as a Healing Sacrament:

**Marriage Preparation in Light of St. John Paul II's Theology of the Body and 1960
Retreat for Engaged Couples**

**napisanej na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Papieskiego Jana Pawła II
w Krakowie**

pod kierunkiem ks. dra hab. Lecha Wołowskiego, Kraków 2024, s. 200

Miłość ludzka, miłość narzeczonych, małżonków, rodziców, zajmowała ważne miejsce w posłudze duszpasterskiej i w refleksji intelektualnej ks. Karola Wojtyły a następnie w jego nauczaniu biskupim. Był to również temat, którym zajmował się on przez cały okres swojego wielkiego pontyfikatu. Nauczanie Jana Pawła II o małżeństwie, rodzinie, ludzkiej seksualności jest aktualne również dziś, gdy pary narzeczonych pragnący zawrzeć sakramentalny związek małżeński są do niego coraz słabiej przygotowane, zarówno z powodu braków w formacji wyniesionej z domów rodzinnych jak i z powodu otaczającej ich kultury i stylu życia zwanego „emerging adulthood” – młodych dorosłych albo wschodzącej młodości. Recenzowana praca doktorska jest ważnym wkładem w uzasadnienie potrzeby przygotowania do małżeństwa w oparciu o nauczanie Karola Wojtyły/Jana Pawła II.

Zgodnie z zaleceniami Rady Doskonałości Naukowej zawartymi w poradniku dla recenzentów opublikowanym w roku 2022 na s. 8–9 rozprawa doktorska powinna być oceniana w oparciu o trzy kryteria, które zostaną zastosowane w obecnej opinii.

1. Ocena wraz z uzasadnieniem, czy rozprawa doktorska prezentuje ogólną wiedzę teoretyczną osoby ubiegającej się o nadanie stopnia doktora w określonej dyscyplinie albo dyscyplinach

Stwierdzam, że ks. Zachary Swantek w swojej pracy doktorskiej wykazał, że posiada ogólną wiedzę teoretyczną z teologii nabytą już w czasie studiów magisterskich i licencjackich a poszerzoną w trakcie pisania doktoratu. Dysertacja dotyczy przygotowania do małżeństwa w świetle teologii ciała Jana Pawła II i rekolekcji dla narzeczonych wygłoszonych przez biskupa Karola Wojtyłę w roku 1960, co oznacza, że Autor zapoznał się z zagadnieniami z zakresu teologii moralnej, teologii tomistycznej i filozofii fenomenologicznej, zwłaszcza Maxa Schelera, Autor wykazał się zrozumieniem myśli Jana Pawła II referując i analizując jego dzieła *Miłość i odpowiedzialność* oraz *Przed sklepem jubitera* i komentując rekolekcje dla narzeczonych wygłoszone przez biskupa Wojtyłę w roku 1960 w świetle tych dwóch publikacji i późniejszego nauczania papieża na temat małżeństwa i rodziny, zwłaszcza 130 katechez zatytułowanych *Mężczyzną i niewiastą stworzył ich*, adhortacji *Familiaris consortio* i *Listu do rodzin*.

Znajomość ogólnej wiedzy teologicznej potwierdza również bibliografia, która dotyczy w pierwszym rzędzie tematu dysertacji, ale czyni to w szerokim kontekście teologiczno-filozoficznym.

2. Ocena wraz z uzasadnieniem, czy rozprawa doktorska wykazuje umiejętność samodzielnego prowadzenia pracy naukowej lub artystycznej przez osobę ubiegającą się o nadanie stopnia doktora

Praca doktorska jest pisana pod kierunkiem promotora, zatem nie jest ona i nie może być dziełem całkowicie samodzielnym. W pracy doktorskiej ks. Swantka można jednak zauważyć elementy wskazujące na umiejętność samodzielnego prowadzenia pracy naukowej.

Inspiracją do napisania dysertacji był dla ks. Swantka tekst rekolekcji do narzeczonych wygłoszonych przez młodego biskupa Karola Wojtyłę których treść i metodę postanowił on zastosować pracy duszpasterskiej z narzeczonymi w Stanach Zjednoczonych. Doktorant uważa, że Kościół w Ameryce w pewnym sensie zмага się z podobnymi problemami jakie stanęły przed Kościołem w Polsce po drugiej wojnie światowej, kiedy to władze

komunistyczne starały się osłabić a nawet zniszczyć chrześcijańską moralność małżeńską przekazywaną przez Kościół katolicki (s. 7–8).

Doktorant rozumie kontekst kulturowy w którym żyją młodzi amerykańscy katolicy pragnący wstąpić w związek małżeński i szuka rozwiązania dręczących ich problemów na praktyce duszpasterskiej i doktrynie Wojtyły. W rozdziale trzecim znajdziemy opis kryzysu zawierania małżeństw sakramentalnych w Stanach Zjednoczonych i próbę znalezienia przyczyny tego zjawiska, którą jest m.in. pojawienie się pokolenia „emerging adulthood” – młodych dorosłych albo wschodzącej młodości. Autor dysertacji na podstawie badań Jeffrey’ a Arnetta stwierdza, że młodzi ludzie coraz bardziej opóźniają wejście w normalne zobowiązania dorosłości takie jak praca, małżeństwo i rodzicielstwo. W okresie, który trwa mniej więcej od 18 do 29 roku życia wiele osób zanurza się w „kulturze podrywu” polegającej na krótkich, niezobowiązujących związkach i przypadkowych spotkaniach seksualnych. Wszystkie te czynniki zmieniły pogląd na małżeństwo i osłabiły zdolność dorastających dorosłych do zawierania szczęśliwych, trwałych małżeństw. Doktorant wykazuje również, że na pojawienie się tej nowej fazy życia miały wpływ „cztery rewolucyjne zmiany”, które dokonały się w XX wieku, zwłaszcza w latach sześćdziesiątych i siedemdziesiątych. Pierwszą z nich była rewolucja technologiczna i wydłużenie się okresu kształcenia się po II wojnie światowej w USA. Drugim makrospołecznym wydarzeniem była rewolucja seksualna pod koniec lat sześćdziesiątych, która została spotęgowana przez wynalezienie pigułki antykoncepcyjnej w 1964 roku. Trzecią rewolucją był ruch kobiecy, który wyrósł z rewolucji seksualnej. Czwartą zmianą kulturową był ruch młodzieżowy, który „oczerniał dorosłość i wywyższał młodość” (s. 110). Kolejne wyzwania kulturowe opisywane przez ks. Swantka to coraz późniejszy wiek zawierania małżeństw, zgubny wpływ antykoncepcji na wierność małżeństw oraz mieszkanie razem przed ślubem. Wszystkie zjawiska stały się powszechne wśród katolików w Stanach Zjednoczonych i w innych krajach cywilizacji zachodniej (s. 110–130).

Autor dysertacji wykazuje, że potrafi samodzielnie analizować zjawiska religijne i społeczne oraz poszukiwać na nie odpowiedzi w nauczaniu Kościoła, a konkretnie w nauczaniu Jana Pawła II.

3. Ocena wraz z uzasadnieniem, czy rozprawa doktorska stanowi oryginalne rozwiązanie problemu naukowego, oryginalne rozwiązanie w zakresie zastosowania wyników własnych badań naukowych w sferze gospodarczej lub społecznej albo oryginalne dokonanie artystyczne

Doktorant postawił sobie za cel wskazanie drogi odnowy przygotowania do małżeństwa w świetle krakowskich rekolekcji dla narzeczonych i teologii ciała Jana Pawła II.

Ks. Zachary Swantek podkreśla, że w XX wieku z jednej strony nastąpił rozwój nauczania Kościoła na temat małżeństwa i rodziny, z drugiej zaś strony kryzys instytucji małżeństwa. Często księża, nieprzygotowani do pracy z narzeczonymi, w niewłaściwy sposób prezentowali im istotę sakramentu małżeństwa. Tymczasem przygotowanie do małżeństwa powinno być postrzegane jako okazja do towarzyszenia parom i do stopniowego wtajemniczania ich w pełną prawdę o wierze, sakramentach i małżeństwie, na wzór starożytnego katechumenatu. Podczas rekolekcji dla narzeczonych wygłoszonych przez biskupa Karola Wojtyłę w 1960 roku podkreślił on, że „sakrament małżeństwa jest wstępem do życia małżeńskiego, jest progiem tego życia. Jeżeli ten próg dobrze przekroczyliśmy, to istnieje duże prawdopodobieństwo, że i dalsza droga życia małżeńskiego będzie się dobrze układać”. Ks. Swantek wykazuje również, że w tekście rekolekcji w załączku zawarte jest późniejsze nauczanie św. Jana Pawła II na temat małżeństwa i rodziny.

Tak więc idea połączenia teologii ciała Jana Pawła II i rekolekcji dla narzeczonych wygłoszonych przez biskupa Wojtyłę w roku 1960 jako metody pracy z parami przygotowującymi się do małżeństwa w amerykańskim kontekście kulturowym jest z pewnością godna uwagi i może zostać uznana za nowatorskie podejście do tego zagadnienia (s. 10).

Autor konsekwentnie realizuje zamierzony cel w trzech rozdziałach pracy doktorskiej.

W pierwszym rozdziale (s. 12–74) pt. *Nauczyłem się kochać ludzką miłość* ks. Swantek ukazuje tło rekolekcji, którym jest biografia Karola Wojtyły od dzieciństwa do momentu wygłoszenia rekolekcji dla narzeczonych w roku 1960. Rozdział został podzielony na trzy paragrafy zatytułowane: przygotowanie dalsze, bliższe i bezpośrednie do rekolekcji w roku 1960.

Paragraf pierwszy przedstawia biografię Karola Wojtyły, począwszy od domu rodzinnego w Wadowicach aż do święceń kapłańskich i wyjazdu na studia do Rzymu w roku 1946.

W paragrafie drugim – „przygotowaniu bliższym” do rekolekcji dla narzeczonych – Autor dysertacji przedstawia pierwsze kroki ks. Wojtyły w duszpasterstwie po powrocie z Rzymu, gdy zostaje skierowany do parafii w Niegowici, a następnie posłany do parafii św. Floriana w Krakowie, gdzie objął funkcję duszpasterza akademickiego tworząc tzw. *Środowisko*, czyli grupę studentów, młodzieży, później rodzin, którym Karol Wojtyła będzie towarzyszył na różnych etapach ich drogi życiowej. Doktorant podkreśla, że również jako biskup w centrum zainteresowania duszpasterskiego stawiał on młodzież i rodziny: promował kursy przedmażeńskie i szkolenia dla świeckich i kapłanów a w roku 1967 powołał do życia Instytut Rodziny (s. 44–46).

Paragraf trzeci ukazuje bezpośrednie przygotowanie rekolekcji biskupa Wojtyły dla narzeczonych w roku 1960, którymi były książka *Miłość i odpowiedzialność* oraz sztuka teatralna *Przed sklepem jubilera*, wydane w roku 1960. Autor pracy przypomina, że książka *Miłość i odpowiedzialność* była owocem cyklu wykładów monograficznych wygłoszonych w KUL w okresie 1957–1958 i 1958–1959 na temat godności ludzkiej, etyki seksualnej, miłości, małżeństwa i rodziny. Wykłady, a następnie książka, były odpowiedzią na pytania młodzieży dotyczące tych właśnie zagadnień. Ks. Swantek omawia treść monografii, która dotyczy trzech zagadnień: osoba a popęd, osoba a miłość i osoba a czystość. Wojtyła łączy te kwestie z celami małżeństwa.

Rozważając kwestię popędu seksualnego, Karol Wojtyła podkreśla, że możemy czerpać przyjemność z naszych zdolności seksualnych, ale przyjemność nie jest ich celem. Naturalnym celem aktywności seksualnej jest prokreacja, a miłość mężczyzny i kobiety, może być prawidłowo ukształtowana tylko o tyle, o ile jest ukształtowana w ścisłej harmonii z właściwą celowością popędu (s. 49–50).

W drugim rozdziale swojej monografii Wojtyła zgłębia temat osoby i miłości, pytając, jak odróżnić autentyczną miłość od „wypaczeń” w miłości, które mogą być spowodowane błędnie rozumianym pożądaniem seksualnym i poszukiwaniem przyjemności (s. 51). Wojtyła dokonuje potrójnej analizy miłości pomiędzy mężczyzną a kobietą: metafizyka miłości, psychologia miłości i etyka miłości. Podkreśla, że najpełniejszą formą ludzkiej miłości jest miłość oblubieńcza, której istota polega na dawaniu siebie, na czynieniu swego niezbywalnego i nieprzekazywalnego „ja” czyjąś własnością. Miłość oblubieńcza jest najczęściej osiągnięta poprzez małżeństwo mężczyzny i kobiety, ale może również występować między człowiekiem a Bogiem. W małżeństwie współżycie seksualne sprawia, że miłość małżeńska jest nie tylko duchowym zjednoczeniem osób, ale także cielesnym i ziemskim.

W trzecim rozdziale biskup Karol Wojtyła uzasadnia wartość cnoty czystości, która reprezentuje „wyższą wartość” wymagającą większego wysiłku woli, jeśli chcemy ją osiągnąć i zrealizować. Ukazuje on związek między czystością i miłością a normą personalistyczną, która zawiera podwójną treść: pozytywną (kochaj) i negatywną (nie używaj) (s. 57–58).

W drugim punkcie trzeciego paragrafu rozdziału pierwszego Autor omawia sztukę *Przed sklepem jubлера* którą Wojtyła ukończył na początku 1960 roku i opublikował ją w grudniowym numerze krakowskiego miesięcznika katolickiego „Znak” z 1960 roku, pod pseudonimem literackim Andrzej Jawień. Sztuka składa się z trzech aktów. Akt pierwszy pt. *Sygnaly* koncentruje się na zaręczynach Teresy i Andrzeja. W akcie drugim pt. *Oblubieniec* Wojtyła przedstawia parę małżeńską, Stefana i Annę, których małżeństwo naznaczone jest goryczą i rozczarowaniem (s. 68). Wreszcie trzeci i ostatni akt pt. *Dzieci* mówi o miłości Krzysztofa i Moniki, dzieci Teresy i Andrzeja oraz Anny i Stefana (s. 74).

Rozdział drugi (s. 75–104) nosi tytuł: *Budować dom na skale: rekolekcje dla narzeczonych*. Podobnie jak pierwszy rozdział, składa się on z trzech paragrafów, zgodnie z tematami zaproponowanymi narzeczonym przez Karola Wojtyłę w czasie rekolekcji. Pierwszy paragraf nosi tytuł „Ślubować prawdę przed Bogiem”. Wojtyła rozpoczyna swoje medytacje pytaniem: „Do czego właściwie przygotowuje przygotowanie do małżeństwa?”. I odpowiada, że najważniejszym celem jest przygotowanie do złożenia ślubowania, przysięg małżeńskich. Przede wszystkim, narzeczeni muszą sobie uświadomić, że przysięgają przed Bogiem, Jego biorą za świadka, a jednocześnie proszą Go o pomoc, łaskę potrzebną do wypełnienia ślubów mówiąc: „Tak mi dopomóż, Panie Boże Wszechmogący, w Trójcy Jedyny i wszyscy święci”. Następnie Rekolekcjonista zatrzymuje się nad szafarzami sakramentu i świadkami. Wojtyła potwierdza, że małżeństwo „To jest jeden jedyny sakrament, którego szafarzem nie tylko nie jest, ale nie może być kapłan katolicki”.

Druga nauka rekolekcyjna nosi tytuł „Twórcza miłość i wierność do końca”. Narzeczeni przysięgają „miłość, wiarę i uczciwość małżeńską oraz to, że cię nie opuszczę aż do śmierci”. Ślubują wiarę, czyli wierność. Miłość i wierność to dwie postawy, dwie formy zaangażowania, które są ze sobą powiązane, z których ta druga, wierność, jest konsekwencją i potwierdzeniem pierwszej. Z miłością i wiernością jest związane przysiężenie: „że cię nie opuszczę aż do śmierci”. Spośród wielu argumentów za nierozzerwalnością małżeństwa Wojtyła wyróżnia dwa: pierwszy powód nierozzerwalności to dzieci, które mają prawo do posiadania swoich rodziców. Drugim powodem nierozzerwalności małżeństwa jest wzgląd na ludzką miłość. Jeśli miłość jest godna swojej nazwy, nie może być jedynie inwestycją

namiętności usankcjonowaną przez prawo, musi być nierozzerwalna. Łamanie, unicestwienie, wymazywanie tego wszystkiego jest równoznaczne z deptaniem osobowości, deptaniem naszego człowieczeństwa (s. 89–90).

Tematem trzeciego dnia rekolekcji była uczciwość małżeńska, którą Wojtyła widział w relacji do celów małżeństwa. Podstawowym celem małżeństwa jest prokreacja, drugorzędym *mutuum adiutorium*, czyli wzajemna pomoc, trzecim jest *remedium concupiscentiae* – lekarstwo na pożądliwość. Łącząc ściśle trzeci cel z dwoma poprzednimi Wojtyła antycypuje rozwój języka używanego do mówienia o celach małżeństwa na Soborze Watykańskim II (1962–1965) i w encyklice *Humanae vitae* papieża Pawła VI, zauważa ks. Swantek (s. 98). Małżeństwo staje się „lekarstwem na pożądliwość”, ponieważ pozwala na zaspokojenie popędu seksualnego w sposób, który szanuje godność osoby i nie narusza normy personalistycznej. Małżeństwo służy zatem jako lekarstwo na rozwiązłość, jako uzdrowienie zranionych pragnień seksualnych. Jednak ten cel musi być przyporządkowany dwóm pierwszym celom, tzn. że pożycie małżeńskie musi mieć za ostateczny cel prokreację i wzajemną pomoc. Pierwszy cel nie wyklucza planowania rodziny, inaczej sprawiedliwej, moralnej regulacji poczęć, która może się dokonać tylko jedynie poprzez wstrzemięźliwość lub okresową abstynencję, w której para powstrzymuje się od stosunków seksualnych.

Wojtyła kończąc rekolekcje, powraca do znaczenia małżeństwa jako sakramentu, podkreślając, że obrzęd koncentruje się na tym, aby dwoje stało się jednym. Symbolem tego są obrączki i stuła. Obrączki mówią, że małżonkowie „są ze sobą skuci na całą ziemską egzystencję”, natomiast stuła, którą kapłan wiązuje ich ręce, mówi, że sakrament małżeństwa ma w sobie „coś kapłańskiego”, ponieważ Pan Jezus potraktował małżeństwo jako „udział, uczestnictwo w swoim kapłaństwie, w swojej ofierze” (s. 104).

Rozdział trzeci i ostatni zatytułowany jest *Zastosowanie: małżeństwo jako sakrament uzdrowienia* (s. 105–167). Doktorant aplikuje w nim metodę Wojtyły i tematy jego rekolekcji do aktualnych wyzwań i potrzeb związanych z przygotowaniem do małżeństwa.

W paragrafie pierwszym Autor przedstawia wyzwania kulturowe związane z kryzysem małżeństwa w Stanach Zjednoczonych o czym była mowa w poprzednim punkcie recenzji.

W drugim paragrafie Autor pracy w oparciu o duszpasterskie doświadczenie Karola Wojtyły podkreśla, że sakrament małżeństwa ma moc uzdrowienia ran zadanych mężczyznom i kobietom przez współczesne trendy kulturowe. W tym celu konieczne jest towarzyszenie parom, które zgłaszają się, by przygotować się do małżeństwa, ponieważ bardzo często nie otrzymali oni odpowiedniej formacji w rodzinie, lub zostali zranieni angażując się w przejściowe związki. Dlatego należy stopniowo prowadzić ich do pełni

prawdy o wierze, sakramentach i małżeństwie. Konieczne jest również przygotowanie kapłanów, świeckich i małżeństw do rozmów z narzeczonymi o takich kwestiach jak seks przedmałżeński, czystość, konkubinat, antykoncepcja. Następnie ks. Swantek, w oparciu o katechezę Jana Pawła II *Mężczyzną i niewiastą...* ukazuje małżeństwo jako sakrament, który zawiera w sobie trzy elementy: znak widzialny (*sacramentum tantum*), trwałą rzeczywistość (*res et sacramentum*) oraz łaskę udzielaną przez działanie Chrystusa w sakramencie (*res tantum*). Do zrozumienia sakramentu małżeństwa przyczynia się również obrzęd, czyli czytania, słowa przyrzeczenia i błogosławieństwo zaślubionych.

W trzecim i ostatnim paragrafie Doktorant pisze o małżeństwie jako wspólnocie, która uzdrawia i ocala kulturę. Małżonkowie stają się misjonarzami, których zadaniem jest ewangelizacja świata poprzez świadectwo ich miłości. Jest to ich nowa misja, *munus* otrzymany już na chrzcie św., a skonkretyzowany w sakramencie małżeństwa.

W zakończeniu Autor podkreślił, że według Jana Pawła II poprzez przygotowanie narzeczonych do sakramentu małżeństwa można „nauczyć ich miłości” w taki sposób, aby małżeństwo mogło być przeżywane jako sakrament uzdrawiający w podwójny sposób: przynosząc uzdrowienie małżonkom, którzy są często zranieni przez grzech, egoizm i doświadczenia z przeszłości, a poprzez nich uzdrawiając kulturę. Aby tak się stało, konieczne jest wypracowanie jak najlepszych programów przygotowania do małżeństwa. W niniejszej dysertacji Autor przeprowadził dogłębną analizę kontekstu i treści rekolekcji krakowskich, aby zastosować podejście Wojtyły do odnowienia przygotowania do małżeństwa w Stanach Zjednoczonych.

Przedstawiona rozprawa doktorska stanowi oryginalne rozwiązanie problemu naukowego i praktycznego zaprezentowanego przez ks. Swantka w oparciu o własne badania naukowe w zakresie przygotowania narzeczonych do sakramentu małżeństwa.

4. Uwagi krytyczne

Metoda pracy nie została wskazana ani we wstępie, ani w zakończeniu dysertacji. Jedynie na początku rozdziału trzeciego Autor zaznaczył, że zastosuje w nim metodę Wojtyły i tematy jego rekolekcji do aktualnych wyzwań i potrzeb związanych z przygotowaniem do małżeństwa w Kościele (s. 10).

Praca z formalnego punktu widzenia nie budzi zastrzeżeń. Język pracy jest klarowny, precyzyjny, zanurzony w terminologii stosowanej przez Karola Wojtyłę/Jana Pawła II, zdarzają się jednak nieliczne błędy, np.: we wstępie przy omawianiu drugiego rozdziału oraz

w zakończeniu zamiast „meditation” mamy „mediation” (s. 9–10.170); „far beyond the borders of Poland, east and West” – East; „Members of *Środowisko* participated in the offertory procession” – we Mszy św. przed Soborem Watykańskim II nie było procesji z darami; „awareness of allthatcomes with martial life” – marital (s. 102); w bibliografii mamy wśród źródeł wymienione Ecumenical Councils, jednak chodzi wyłącznie o jeden Sobór, Watykański II, podobnie mamy Synodal Documents, a wymieniony jest tylko jeden, *Instrumentum laboris* z 2014 roku (s. 194).

W rozdziałach brak jest wstępu i zakończenia.

5. Pytania

- Jakie są przyczyny niewielkiej znajomości doktryny Jana Pawła II o małżeństwie zwanej „teologią ciała” wśród duchownych i wiernych?
- Karol Wojtyła/Jan Paweł II w swojej refleksji nad miłością i odpowiedzialnością opierał się na filozofii tomistycznej i fenomenologicznej. Które kierunki filozoficzne mogą obecnie pomóc w przekazaniu nauczania Kościoła o małżeństwie współczesnemu człowiekowi?

6. Wniosek końcowy

Praca doktorska ks. Zacharego Swantka *Marriage as a Healing Sacrament: Marriage Preparation in Light of St. John Paul II's Theology of the Body and 1960 Retreat for Engaged Couples* jest oryginalną próbą znalezienia odpowiedzi na współczesny kryzys przygotowania do sakramentu małżeństwa w oparciu o nauczanie i praktykę duszpasterską Karola Wojtyły/Jana Pawła II. Autor wykazał się znakomitą znajomością biografii Karola Wojtyły, jego refleksji filozoficzno-teologicznej i dzieł poetyckich z okresu krakowskiego, jak również nauczania na temat małżeństwa i rodziny z czasów, gdy zasiadał na Stolicy Piotrowej. Troskę papieża o przygotowanie do małżeństwa Doktorant wpisał w kontekst współczesnej kultury zachodniej, głównie amerykańskiej, w której zagubione i poranione pokolenie „młodych dorosłych” potrzebuje towarzyszenia i katechezy, aby dobrze przygotować się do wejścia w związek małżeński. Krótki tekst rekolekcji do narzeczonych wygłoszonych przez Karola Wojtyłę w 1960 roku stał się inspiracją do napisania głębokiej i zaangażowanej w sprawę człowieka pracy doktorskiej.

Wnioskuje zatem do Rady Dyscypliny Nauki Teologiczne Uniwersytetu Papieskiego Jana Pawła II w Krakowie o kontynuowanie postępowania w sprawie nadania ks. Zacharemu Swantkowi stopnia naukowego doktora nauk teologicznych.

Koszalin, 26.02.2024 r.

Ks. prof. dr hab. Janusz Bujak

